

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ నవలా సాహిత్యం- ఒక పరిశీలన

రాజు మోరె, అధ్యాపకులు, తెలుగు విభాగం, ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల, మంచిర్యాల, తెలంగాణ.

సారాంశం (Abstract)

తెలంగాణ విమోచనోద్యమం (1946-1951) భారత చరిత్రలో అత్యంత ప్రాధాన్యమైన సామాజిక-రాజకీయ ఉద్యమాలలో ఒకటి. నిజాం నిరంకుశ పాలన, భూస్వామ్య దోపిడీ, వెట్టి చాకిరి, రాజకార్య హింస వంటి అన్యాయాలకు వ్యతిరేకంగా రైతులు, కూలీలు మరియు కమ్యూనిస్టు నాయకత్వం కింద జరిగిన ఈ ఉద్యమం విప్లవాత్మక మార్పులకు దారితీసింది. ఈ పోరాటం కేవలం రాజకీయ సంఘటనగానే కాకుండా, తెలుగు సాహిత్యంలో ముఖ్యంగా నవలల్లో ఒక శాశ్వత స్థానాన్ని సంపాదించింది.

దాశరథి రంగాచార్య, బొల్లిముంత శివరామకృష్ణ, పమిడిముక్కల లక్ష్మీకాంతమోహన్ వంటి రచయితలు తమ నవలల ద్వారా గ్రామీణ శోషణ, దోరాస్థానం, మహిళల పాత్ర, సామూహిక పోరాట స్ఫూర్తిని వాస్తవికంగా చిత్రించారు. జానపద గీతాలు కూడా ఈ నవలల్లో ముఖ్య పాత్ర పోషించి ప్రజల్లో చైతన్యాన్ని పెంపొందించాయి.

ఈ పరిశోధనలో నవలల్లో తెలంగాణ ఉద్యమ ప్రతిబింబాన్ని థీమాటిక్ విశ్లేషణ ద్వారా పరిశీలించబడింది. సాహిత్యం చరిత్రకు అద్దంగా నిలిచి, తెలంగాణ గుర్తింపును బలపరిచిందని ఈ అధ్యయనం నిరూపిస్తుంది.

కీలక పదాలు (Keywords): తెలంగాణ విమోచనోద్యమం, తెలుగు నవలలు, దోరాస్థానం, రాజకార్య, జానపద గీతాలు, రైతు పోరాటం, సామాజిక చైతన్యం, దాశరథి రంగాచార్య

1. పీఠిక (Introduction)

తెలంగాణ విమోచనోద్యమం భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో ఒక ప్రత్యేకమైన మరియు విప్లవాత్మక ఘట్టం. 1946 నుండి 1951 వరకు సాగిన ఈ ఉద్యమం, నిజాం పాలనలో ఉన్న హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలోని గ్రామీణ సమాజంలో ఉద్భవించిన తీవ్రమైన అసమానతల నుండి పుట్టుకొచ్చింది.

నిజాం పాలనలో తెలంగాణ ప్రాంతం భూస్వామ్య వ్యవస్థలో పూర్తిగా చిక్కుకుపోయింది. జాగీర్దార్లు, దేశముఖ్ఖలు, దోరలు రైతులను దోపిడీ చేయడం సాధారణమైంది. వెట్టి చాకిరి, అధిక పన్నులు, కుల వివక్షలు రైతుల జీవితాన్ని దుర్భరంగా మార్చాయి.

ఈ పరిస్థితుల్లో రైతులు సంఘటితమై తిరుగుబాటుకు దిగారు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ నాయకత్వంలో గ్రామాల్లో సంఘాలు ఏర్పడి భూమి పునర్విభజన, ఋణ మాఫీ వంటి లక్ష్యాలతో పోరాటం సాగింది. మహిళలు కూడా ఈ ఉద్యమంలో చురుకుగా పాల్గొన్నారు.

రాజాకార్ల హింసలు ఈ ఉద్యమాన్ని మరింత ఉధృతం చేశాయి. గ్రామాలపై దాడులు, హత్యలు, దోపిడీలు ప్రజల్లో భయాన్ని కలిగించాయి. ఈ పరిస్థితులు చివరకు భారత ప్రభుత్వం “అపరేషన్ పోలో” ద్వారా హైదరాబాద్‌ను భారతదేశంలో విలీనం చేయడానికి దారితీశాయి.

ఈ ఉద్యమం తెలుగు సాహిత్యంలో విశేష ప్రభావం చూపింది. ముఖ్యంగా నవలలు ఈ ఉద్యమాన్ని మానవ అనుభవాలుగా చిత్రిస్తూ చరిత్రను సజీవంగా నిలిపాయి.

2. లక్ష్యాలు (Objectives)

ఈ పరిశోధన ప్రధానంగా క్రింది లక్ష్యాలను సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తుంది:

1. తెలంగాణ విమోచనోద్యమ చారిత్రక నేపథ్యాన్ని విశ్లేషించడం
2. నవల్లో భూస్వామ్య దోపిడీ ప్రతిబింబాన్ని పరిశీలించడం
3. జానపద గీతాల పాత్రను అధ్యయనం చేయడం
4. ప్రముఖ నవలల ఇతివృత్తాలు మరియు పాత్రలను విశ్లేషించడం
5. సాహిత్యం మరియు చరిత్ర మధ్య సంబంధాన్ని అర్థం చేసుకోవడం
6. తెలంగాణ గుర్తింపు నిర్మాణంలో సాహిత్య పాత్రను పరిశీలించడం

3. సాహిత్య సమీక్ష (Review of Literature)

తెలంగాణ విమోచనోద్యమం తెలుగు సాహిత్యంలో, ముఖ్యంగా నవల ప్రక్రియలో ఒక నూతన శకాన్ని ఆరంభించింది. ఈ ఉద్యమ నేపథ్యంపై వెలువడిన రచనలు కేవలం కల్పిత గాథలు కావు, అవి నాటి సామాజిక అశాంతికి అద్దం పట్టే చారిత్రక దర్పణాలు. గత పరిశోధకులు మరియు విమర్శకులు ఈ సాహిత్యాన్ని వివిధ కోణాల్లో విశ్లేషించారు:

- **వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి - అట్టడుగు వర్గాల గొంతుక:** తెలంగాణ తొలి నవలకారుడిగా వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి రాసిన 'ప్రజలమనిషి' మరియు 'గంగు' నవలలపై విస్తృతమైన చర్చ జరిగింది. నిజాం జైలు జీవితాన్ని అనుభవించిన ఆయన, నాటి గడీల పాలనలో నలిగిపోయిన సామాన్యుడిని కథానాయకుడిగా నిలబెట్టారు. ఈ నవలలు కేవలం అణచివేతను మాత్రమే కాకుండా, అక్షరాస్యత ద్వారా ప్రజల్లో కలిగిన చైతన్యాన్ని (Consciousness) ప్రతిబింబించాయని విమర్శకులు అభిప్రాయపడ్డారు.
- **దాశరథి రంగాచార్య - నవల త్రయం (Trilogy):** రంగాచార్య రాసిన 'చిల్లర దేవుళ్ళు', 'మోదుగుపూలు', మరియు 'జనపదం' నవలలు విమోచనోద్యమ చరిత్రను మూడు దశల్లో ఆవిష్కరించాయి.
 - **చిల్లర దేవుళ్ళు:** ఉద్యమానికి ముందున్న భూస్వామ్య దోపిడీని, 'వెట్టి' క్రూరత్వాన్ని చిత్రించింది.
 - **మోదుగుపూలు:** సాయుధ పోరాట కాలం, రజాకార్ల దాడులు మరియు ప్రతిఘటనను అక్షరీకరించింది.
 - **జనపదం:** పోరాటం తర్వాత గ్రామీణ పునర్నిర్మాణం మరియు ఆశయాల అమలును చర్చించింది. వీరి రచనలపై జరిగిన పరిశోధనలు 'తెలంగాణ జనజీవన చిత్రణ' మరియు 'మాండలిక భాషా సాగసు' అనే అంశాలపై కేంద్రీకృతమయ్యాయి.

- **బొల్లిముంత శివరామకృష్ణ - వీరత్వపు అక్షరీకరణ:** వీరి 'మృత్యుంజయులు' నవలపై జరిగిన సమీక్షలు ఆ రచనలోని 'ప్రగతిశీల భావజాలం' మరియు 'వీరరసం' గురించి ప్రస్తావించాయి. రైతాంగ పోరాటంలో అనువులు బాసిన అమరవీరుల గాథలను కథా రూపంలోకి తేవడంలో బొల్లిముంత సిద్ధహస్తులని విమర్శకుల విశ్లేషణ.
- **పమిడిముక్కల లక్ష్మీకాంతమోహన్ - విప్లవ గర్జన: 'సింహగర్జన'** నవలలో సాయుధ పోరాట వ్యూహాలు, గెరిల్లా దళాల పనితీరు మరియు రజాకార్ల హింసాకాండను రచయిత అత్యంత వేగవంతమైన కథనంతో చిత్రించారు. ఇది నాటి యువతలో కలిగించిన విప్లవ స్ఫూర్తిపై పలు పరిశోధనలు జరిగాయి.
- **జానపద గీతాల ప్రభావం:** నవలా సాహిత్యంలో అంతర్భాగంగా ఉన్న జానపద గీతాలు (ఉదా: సులభంగా అర్థమయ్యే ఆటపాటలు) ప్రజలను ఏ విధంగా ఏకం చేశాయో 'మౌఖిక సాహిత్య' పరిశోధకులు గుర్తించారు. ఇవి అక్షరాస్యత లేని సామాన్య రైతులకు సైతం ఉద్యమ సందేశాన్ని చేరవేయడంలో కీలక పాత్ర పోషించాయి.

ప్రస్తుత పరిశోధన ప్రాముఖ్యత:

గత పరిశోధనలు ఎక్కువగా ఈ నవలలను 'రాజకీయ' లేదా 'చారిత్రక' పత్రాలుగా మాత్రమే చూశాయి. అయితే, ఈ వ్యాసం ఆ నవలల్లోని '**పాత్రల సంభాషణలు**' (Dialogues) మరియు '**మాండలిక అస్థిత్వం**' ద్వారా ప్రజల్లో కలిగిన మానసిక చైతన్యాన్ని (Psychological Awakening) విశ్లేషించడంలో భిన్నత్వాన్ని చూపుతుంది. నాటి చరిత్రను 'మానవ అనుభవాలుగా' మార్చిన ఈ నవలా సాహిత్య విశిష్టతను ఈ అధ్యయనం వెలికితీస్తుంది.

4. పద్ధతి (Methodology)

ఈ పరిశోధనలో అనుసరించిన విధానం కేవలం సాహిత్య పఠనానికే పరిమితం కాకుండా, చారిత్రక వాస్తవాలను సాహిత్య చిత్రణలతో సమన్వయం చేసే విశ్లేషణాత్మక పద్ధతిని కలిగి ఉంది. దీనిని ఈ క్రింది ప్రధాన విభాగాలుగా వర్గీకరించవచ్చు:

- **గుణాత్మక పరిశోధన పద్ధతి (Qualitative Research):** ఈ అధ్యయనంలో సంఖ్యాపరమైన గణాంకాల కంటే, సాహిత్యంలో వ్యక్తమైన భావోద్వేగాలు, సామాజిక మార్పులు మరియు పాత్రల స్వభావాలను విశ్లేషించే 'గుణాత్మక' పద్ధతికి ప్రాధాన్యతనిచ్చాము. నిజాం కాలపు అణచివేత మరియు విముక్తి పోరాటాలను రచయితలు ఏ విధంగా అర్థం చేసుకున్నారో విశ్లేషించడమే దీని ప్రధాన ఉద్దేశ్యం.
- **ఇతివృత్త పరమైన విశ్లేషణ విశ్లేషణ (Thematic Analysis):** పరిశీలించిన నవలలను కొన్ని ప్రధాన ఇతివృత్తాల (Themes) ఆధారంగా వర్గీకరించి అధ్యయనం చేశాము.
 - **సామాజిక దోపిడీ ఇతివృత్తి:** వెట్టి చాకిరి, దొరల ఆధిపత్యం మరియు కుల వివక్షల చిత్రణ.
 - **రాజకీయ ప్రతిఘటన ఇతివృత్తి:** రజాకార్ల హింసను ఎదిరించడం మరియు సాయుధ పోరాట వ్యూహాల విశ్లేషణ.
 - **లింగ వివక్ష మరియు మహిళా చైతన్యం:** ఉద్యమంలో మహిళల క్రియాశీలక పాత్ర మరియు వారి త్యాగాల గుర్తింపు.
- **చారిత్రక - సాహిత్య తులనాత్మక అధ్యయనం (Historical-Literary Comparative Study):** చారిత్రక ఆధారాలైన 'సుందర్‌లాల్ కమిటీ నివేదిక', 'వైట్ పేపర్ (1948)' వంటి

ప్రభుత్వ ప్రత్యక్షాన్ని వాస్తవాలను.. దాశరథి రంగాచార్య, వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి వంటి రచయితలు తమ నవలల్లో ఎలా 'కల్పిత వాస్తవాలుగా' (Fictional Realism) మలిచారో తులనాత్మక దృష్టితో పరిశీలించాము.

• వనరుల వర్గీకరణ (Data Collection):

1. **ప్రాథమిక వనరులు (Primary Sources):** ఉద్యమ నేపథ్యంపై వచ్చిన అసలు నవలలు (చిల్లర దేవుళ్ళు, ప్రజలమనిషి, మృత్యుంజయులు మొదలైనవి) మరియు ఉద్యమ కాలపు మౌఖిక కథనాలు, జానపద గీతాలు.
2. **ద్వితీయ శ్రేణి వనరులు (Secondary Sources):** తెలంగాణ సాయుధ పోరాటంపై వెలువడిన చరిత్ర గ్రంథాలు, పీహెచ్.డి సిద్ధాంత గ్రంథాలు, వివిధ సాహిత్య పత్రికల్లో ప్రచురితమైన విమర్శనా వ్యాసాలు మరియు ప్రభుత్వ గెజిటీర్లు.

- **విశ్లేషణాత్మక విమర్శ (Analytical Criticism):** నవలల్లోని పాత్రల సంభాషణలు (Dialogue Analysis) ద్వారా నాటి సామాజిక గొంతుకను పట్టుకునే ప్రయత్నం చేశాము. మాండలిక భాషా ప్రయోగం ప్రజల్లో ఏ విధంగా ఆత్మగౌరవ చైతన్యాన్ని రగిలించిందో ఈ పరిశోధనలో భాగంగా విశ్లేషించాము.

5. ఫలితాలు మరియు చర్చ (Results & Discussion)

తెలంగాణ విమోచనోద్యమం (1946-1951) నేపథ్యంపై రూపుదిద్దుకున్న నవలా సాహిత్యం కేవలం సామాజిక వాస్తవాలను మాత్రమే కాకుండా, నాటి చారిత్రక పరిణామాలను 'కల్పిత వాస్తవికత' (Fictional Realism) ద్వారా శక్తివంతంగా ఆవిష్కరించింది. ఈ అధ్యయనంలో భాగంగా పరిశీలించిన నవలలు ఉద్యమానికి ముందున్న నిశ్శబ్దాన్ని, ఉద్యమ కాలపు గర్జనను, మరియు ఉద్యమానంతర పునర్నిర్మాణాన్ని విభిన్న కోణాల్లో చిత్రించాయి.

ఈ విశ్లేషణలో వెల్లడైన ప్రధాన ఫలితాలను ఈ క్రింది థీమ్స్ (Themes) ఆధారంగా చర్చించడమైనది:

A. భూస్వామ్య దోపిడీ మరియు వెట్టి చాకిరి చిత్రణ (Feudal Exploitation)

పరిశీలించిన నవలల్లో 'దోరాస్థానం' అనేది ఒక క్రూరమైన వ్యవస్థగా చిత్రించబడింది. **వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి 'ప్రజలమనిషి'** మరియు **దాశరథి రంగాచార్య 'చిల్లర దేవుళ్ళు'** నవలలు గ్రామీణ సమాజంలోని అసమానతలను, పేదల దుస్థితిని అత్యంత వాస్తవికంగా ఆవిష్కరించాయి.

- **పాత్రల సంభాషణ విశ్లేషణ:** చిల్లర దేవుళ్ళులో సారంగపాణి మరియు ఒక సాధారణ రైతు మధ్య జరిగే సంభాషణ నాటి రైతాంగం ఎదుర్కొన్న భూమి సమస్యను కళ్లకు కడుతుంది:

"ఈ నేల మనదే కానీ, మన చేతుల్లో లేదు అన్నమాటే బాధగా ఉంది" ఈ వాక్యం కేవలం ఒక సంభాషణ మాత్రమే కాదు, అది తెలంగాణ రైతాంగం యొక్క సామూహిక ఆవేదనకు ప్రతీక. అలాగే, "దొరల వీడన ఎంతకాలం? ఒకరోజు మన గళం వినిపించాలి" అనే మాటలు ప్రజల్లో పెరుగుతున్న అంతర్గత ప్రతిఘటనను (Internal Resistance) సూచిస్తాయి.

B. రజాకార్ల హింస మరియు ప్రతిఘటన (Razakar Atrocities & Resistance)

దాశరథి రంగాచార్య 'మోదుగుపూలు' మరియు పమిడిముక్కల లక్ష్మీకాంతమోహన్ 'సింహగర్జన' నవలలు రజాకార్ల అరాచకాలను, వాటిని ఎదురించిన ప్రజల ధైర్యాన్ని అక్షరీకరించాయి.

- **సంభాషణ విశ్లేషణ:** సింహగర్జనలో వినిపించే "ఇక మౌనం కాదు... మన గర్జనే మన ఆయుధం" అనే నినాదం, బాధితులుగా ఉన్న ప్రజలు పోరాట యోధులుగా మారిన పరిణామ క్రమాన్ని స్పష్టం చేస్తుంది.
- **ఉద్యమ స్ఫూర్తి:** మోదుగుపూలులో వ్యక్తమైన "భయం కాదు, పోరాటమే మన బతుకుదారి" అనే భావం, చావుకు భయపడకుండా పోరాడితేనే విముక్తి లభిస్తుందనే సత్యాన్ని ప్రజల్లోకి తీసుకెళ్లింది.

C. బలిదానం మరియు త్యాగనిరతి (Martyrdom & Sacrifice)

బొల్లిముంత శివరామకృష్ణ 'మృత్యుంజయులు' నవల ఉద్యమ వీరుల త్యాగస్ఫూర్తిని అత్యున్నత స్థాయిలో చిత్రించింది.

- **సంభాషణ విశ్లేషణ:** మరణం కళ్లముందు ఉన్నా వెరవని యోధుని గొంతుకతో రచయిత పలికించిన మాటలు:

"చావుకు భయపడితే బతుకు విలువ ఉండదు" ఈ మాటలు నాటి కమ్యూనిస్టు కార్యకర్తల మరియు రైతుల ఆత్మవిశ్వాసాన్ని, ఆశయ బలాన్ని ప్రతిబింబిస్తాయి. చనిపోయినా వారి ఆశయాలు మరణించవు కాబట్టే వారు 'మృత్యుంజయులు' అయ్యారు.

D. ఉద్యమానంతర సమాజం మరియు అస్తిత్వం (Post-Struggle Society)

దాశరథి రంగాచార్య 'జనపదం' వంటి నవలలు పోరాటం ముగిసిన తర్వాత గ్రామీణ జీవనంలో వచ్చిన మార్పులను, భూసంస్కరణల ప్రక్రియను చర్చించాయి.

- **విశ్లేషణ:** "పోరాటం గెలిచాం... కానీ నిజమైన గెలుపు ఇప్పుడు మొదలవుతుంది" అనే సంభాషణ, స్వాతంత్ర్యం మరియు విలీనం తర్వాత కూడా సామాజిక సమానత్వం కోసం నిరంతర కృషి అవసరమని గుర్తు చేస్తుంది.

E. మాండలిక భాష మరియు చైతన్యం (Dialect as a Tool of Awareness)

ఈ నవలలన్నీ తెలంగాణ సహజ మాండలికంలో సాగడం వల్ల ప్రజల జీవితానికి అత్యంత దగ్గరగా వెళ్లాయి. రచయితలు మాండలికాన్ని ఒక అస్తిత్వ ఆయుధంగా మలిచారు. ప్రజలమనిషిలో "గోడలు మన శరీరాన్ని ఆపగలవు కానీ మన ఆలోచనలను కాదు" అనే మాట ఆలోచనా స్వేచ్ఛను, తెలంగాణ ఆత్మగౌరవాన్ని చాటిచెబుతుంది.

మొత్తానికి, తెలంగాణ విమోచనోద్యమ నవలా సాహిత్యం కేవలం చారిత్రక పత్రాలుగా కాకుండా, భావోద్వేగాల, పోరాటాల, మరియు సామాజిక మార్పుల జీవంతమైన ప్రతిబింబాలుగా నిలిచాయి. సాహిత్యం చరిత్రను భావోద్వేగపూరితంగా రికార్డు చేయడం వల్ల, అది భవిష్యత్ తరాలకు ఒక ప్రేరణాత్మక ఆధారంగా మిగిలింది. ఈ నవలలు తెలంగాణ ప్రాంతీయ గుర్తింపును (Regional Identity) బలపరిచి, ఆధునిక తెలంగాణ నిర్మాణానికి సాంస్కృతిక పునాదులు వేశాయని ఈ అధ్యయనం నిర్ధారిస్తుంది.

6. ముగింపు (Conclusion)

తెలంగాణ విమోచనోద్యమం ఒక సాధారణ రాజకీయ సంఘటనగా కాకుండా, సమగ్ర సామాజిక మార్పుకు దారితీసిన విప్లవాత్మక ఉద్యమంగా అవతరించింది. ఈ పోరాటం గ్రామీణ సమాజంలో నెలకొన్న భూస్వామ్య అసమానతలు, దోపిడీ విధానాలను సవాలు చేసి, రైతులు, కూలీలు, మహిళలు వంటి విభిన్న వర్గాల సమిష్టి చైతన్యాన్ని వెలికితీసింది.

ఈ ఉద్యమం ప్రభావం తెలుగు నవలా సాహిత్యంలో గాఢంగా ప్రతిబింబించబడింది. నవలలు చరిత్రను కేవలం సంఘటనల సమాహారంగా కాకుండా, మానవ అనుభవాలు, భావోద్వేగాలు, పోరాటస్ఫూర్తిగా రూపాంతరం చేసి ప్రజలకు చేరువ చేశాయి. గ్రామీణ జీవన వాస్తవాలు, దోరల ఆధిపత్యం, రైతు తిరుగుబాటు, మహిళల పాత్ర వంటి అంశాలు సాహిత్యంలో జీవంతంగా నిలిచాయి.

అదేవిధంగా, జానపద గీతాలు ఈ ఉద్యమ స్ఫూర్తిని విస్తృతంగా ప్రజల్లో వ్యాప్తి చేసి, సాహిత్యాన్ని సామూహిక అనుభూతిగా మలిచాయి. ఇవి అక్షరాస్యత లేని వర్గాలకూ పోరాట సందేశాన్ని అందించి, ఉద్యమానికి బలాన్ని చేకూర్చాయి.

అంతిమంగా, తెలంగాణ విమోచనోద్యమానికి సంబంధించిన సాహిత్యం చరిత్రను ప్రతిబింబించే అద్దంగా మాత్రమే కాకుండా, సామాజిక చైతన్యాన్ని ప్రేరేపించే శక్తిగా కూడా నిలిచింది. ఈ ఉద్యమం తెలంగాణ ప్రాంతీయ స్వరూపాన్ని బలపరచి, ఆధునిక తెలంగాణ నిర్మాణానికి సిద్ధాంతాత్మక మరియు సాంస్కృతిక పునాదులను ఏర్పరిచింది.

సూచనలు (References)

1. భారత ప్రభుత్వం. హైదరాబాద్ రాష్ట్రంపై వైట్ పేపర్. న్యూ ఢిల్లీ, 1948.
2. V. P. Menon. భారత రాష్ట్రాల ఏకీకరణ కథ (The Story of the Integration of the Indian States). ఓరియంట్ లాంగ్మన్, 1956.
3. Sardar Vallabhbhai Patel. ఎంపిక చేసిన ప్రసంగాలు మరియు లేఖలు (Selected Speeches and Correspondence). ప్రభుత్వ ప్రచురణలు.
4. దాశరథి రంగాచార్య. చిల్లర దేవుళ్ళు. హైదరాబాద్: తెలుగు అకాడమీ.
5. దాశరథి రంగాచార్య. మోదుగుపూలు. హైదరాబాద్: తెలుగు అకాడమీ.
6. దాశరథి రంగాచార్య. జనపదం. హైదరాబాద్: తెలుగు అకాడమీ.
7. బొల్లిముంత శివరామకృష్ణ. మృత్యుంజయులు.
8. పమిడిముక్కల లక్ష్మీకాంతమోహన్. సింహగర్జన.
9. వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి. ప్రజలమనిషి.
10. కాళోజి నారాయణరావు. ఎంపిక చేసిన కవితలు మరియు పాటలు.
11. హైదరాబాద్ రాష్ట్ర గెజిటీర్లు (వివిధ జిల్లాల సంచికలు, 1930-1950).
12. తెలంగాణ సాయుధ పోరాటం - ఆర్కైవ్ పత్రాలు మరియు పరిశోధనా వ్యాసాలు.
13. సుందర్లాల్ కమిటీ నివేదిక (1949). హైదరాబాద్ రాష్ట్ర పోలీస్ యాక్షన్ అనంతర పరిస్థితులపై నివేదిక.
14. శాస్త్రీయ పత్రికలు: *Economic and Political Weekly*, *Indian Historical Review* మరియు తెలుగు సాహిత్య పత్రికల్లో ప్రచురిత వ్యాసాలు.
15. తెలంగాణ సాహిత్యం మరియు సమాజంపై వివిధ విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణలు, పీహెచ్.డి సిద్ధాంత గ్రంథాలు.